

mielestä kyseessä on rinnakkaisilmio sille, että koulutetumpia ihmisiä on tutkimusten mukaan yleensäkin helpompi huijata kuin vähemmän koulutettuja. Presidentti Reagan näyttää Pipesin kuvauksen perusteella sopivan psykologialtaan lähinnä viime mainittuun joukkoon. Hän ei ollut intellektuelli, mutta hänen vahvuutenaan oli ”yksinkertainen mieli” (*simple mind*).

Sama perusidea pätee Pipesin mukaan historiantutkimukseen yleensäkin. Kuvitelma siitä, että historiassa tärkeintä olisivat ”alatasen” tapahtumat, on löyhällä perustalla. Poliittisen historian ainutkertaisten ja satunnaisten tekijöiden ignorointi vääristää ja trivialisoi historiaa. Ihmisen kuvitteluolosuhteiden tuoteeksi vie hakoteille: ihmisellä on kuin onkin olemus ja tiedämme esimerkiksi sen, että hän aina uskoo ylikuulattuihin ilmiöihin, pyrkii hankkimaan omaisuutta ja elämään perheittäin. Bolševikit uhmasivat kaikkia näitä asioita ja heidän valtansa oli sen vuoksi tuhoon tuomittu. Pipes on hyvin skeptinen myös sen suhteen, että politiikan tutkimus, sosiologia tai psykologia pystyisivät käsittämään ihmisluontoa. Hän katsoo, että paremman koulutuksen poliittiseen elämään antaisi – historian ohella – vaikkapa puutarhanhoito. Puutarhaansa hoitavan on pakko ymmärtää, että hän voi muokata materiaaliaan vain tiettyyn pisteeseen saakka, mutta ei sen kauemmas. Tätä ei sen sijaan ymmärtänyt esimerkiksi Stalin, joka tietävästi inhosi puutarhanhoitoa.

Pipesin kirja on tulvillaan huopaisia anekdootteja ja mainioita luonnehdintoja niin amerikkalaisesta akateemisesta maailmasta kuin muualtakin. Mukana vilahdtaa myös Helsinki, josta Pipes vuonna 1957 ensi kerran matkusti Neuvostoliittoon, Viipuriin. Jälkimmäisen kaupungin tekemä

ahdistava vaikutelma näyttää yhä olevan tuoreena hänen mielestään.

Akateemisen maailman valtavirran kanssa Pipes ei näytä oikein tulleen toimeen Harvardin kultakauden eli toisesta maailmansodasta Vietnamin sodan syttymiseen ulottuvan aikakauden jälkeen. Pipesin Neuvostoliiton syntyyn liittyvä varhaisteos sai kyllä hyvän vastaanoton ja samoin yleisesti ottaen myös Venäjän vanhaa kommentia koskeva esitys. Sen sijaan esimerkiksi laaja kaksiosainen Struve-elämäkerta kerrassaan ignoroitiin ja suunnilleen samoin on käynyt muillekin myöhemmille teoksille, esimerkiksi Venäjän vallankumouksen historialle. Avain tällaisen kohtelun ymmärtämiseen on Pipesin mukaan vallitseva muoti, jonka mukaan historiaa on kirjoitettava ”alhaalta”. Itse tekijä arvioi, että tällainen ajattelu perustuu virheelliselle käsitykselle, jonka mukaan ihmisen käytöstä ohjaavat aina ja kaikkialla samat voimat. Itse asiassa tällainen hegeliäinen näkemys on hänen mielestään yhtä absurdi kuin se on pöyhkeäkin. Myös hänen omat kokemuksensa Washingtonista osoittavat, ettei historiasta pidä etsiä liian nokkelia ja monimutkaisia selityksiä. Ratkaisevat asiat voivat olla varsin banaaleja. Omaa metodologiaa Pipes kutsuu ”tahallisen eklektiseksi”: joskus tärkeimmät vaikuttavat voimat historiassa ovat esimerkiksi taloudelli-

sia, joskus muita. Historioitsijan ammattitaito on siinä, että hän osaa erottaa ratkaisevan tärkeät tekijät vähemmän tärkeistä. Hän voi käyttää erilaisia metodeja, kuten kirurgi käyttää erilaisia instrumentteja. Tällaisen ammattitaitoisen ”eklektismin” erottaa halvoista jäljitelmistä se, että siinä tutkija paneutuu kohteeseensa kaikinpuolisesti. Historioitsijan on myös kyettävä esittämään asiansa selkeästi ja kauniisti, kirjoittaja arvioi ja viittaa myrkyllisesti johonkin postmodernistiin, jonka mielestä selkeä kirjoittaminen on ”taantumuksellisen ajattelun” tunnusmerkki.

Oliko ja onko Pipes sitten venäläisvihaaja, kuten takavuosina usein väitettiin? Itse hän tämän kieltää, vaikka arveleekin, että tiedostamattomalla tasolla on puolalainen tausta saattanut jotakin vaikuttaa suhteessa Venäjään. Toisaalla hän kuitenkin ilmoittaa arvostavansa suuresti venäläistä älymystöä, joka taas on jotakin aivan muuta kuin maan alemmat kansankerrokset. Tiettyä aggressiivista antipatiaa näyttää Pipesin mielessä joka tapauksessa olevan niin entisen Neuvostoliiton potentiaatteja kuin näitä aikoihin nöyrästi palvellutta kansaakin kohtaan.

Pipesin julkaisuluetteloon odotetaan vielä täydennystä: vuonna 2001 aloitettu Venäjän aatehistoria ilmestyy lähivuosina.

Timo Vihavainen

Tšetšenia — Venäjän kohtalonkysymys

Matthew Evangelista: *Tšetšenian sodat. Hajjoaako Venäjä?* Keuruu: Suomen Rauhanpuolustajat - Like, Pystykorva-sarja, 2004.

Yhdysvaltalainen valtiotieteiden professori Matthew Evangelista

on kirjoittanut hyvin dokumentoidun ja näkemyksellisen tutkimuksen Tšetšenian sotien poliittisista taustoista. Evangelista toimii rauhantutkimusohjelman johtajana Cornellin yliopistossa. Valtiotieteiden lisäksi hän on opiskellut mm. Venäjän historiaa ja

kirjallisuutta Harvardin yliopistossa sekä venäjän kieltä Moskovan Puškin-instituutissa.

Evangelista on tarkastellut Tšetšenian kahta viimeistä sotaa ja niihin johtaneita syitä kolmesta näkökulmasta: yksi on Moskovan poliittiset valtapelit Boris Jeltsinin ja Vladimir Putinin presidenttikausilla, toinen Tšetšenian sisäisen poliittisen kehityksen ristiriitainen dynamiikka ja kolmas ulkopuolisten ja ulkomaalaisten vaikutus, aina wahhabiittitaistelijoista ja terroristeista Yhdysvaltojen ja muun lännen hallitusten reaktioihin.

Politiikan pragmaattisen ulottuvuuden lisäksi kirjassa eritellään myös politiikan vähemmän rationaalialia puolta, esimerkiksi sitä, miten keskeisten toimijoiden luonteenpiirteet ovat vaikuttaneet heidän ratkaisuihinsa ja tapahtumien kulkuun. Evangelista lainaa venäläisjournalisti Andrei Pjontkovskia, jonka tulkinnan mukaan Putinin lapsuuden kokemukset olivat osasy siihen, että venäläisjoukot pommittivat Tšetšenian pääkaupungin Groznyin maan tasalle.

Putin oli Pjontkovskin mukaan puolustanut Groznyin tuhoamista Tony Blairin varovaiselta arvostelulta ”huulet närkästyksestä vapisten”, sillä ”sattumoisin yksi tšetšeenikapinallista oli sanonut häntä *kozjoliksi* -joka tarkoittaa suurin piirtein äpärä”. Putinin lapsuuden pihoilta Leningradissa ”sellaisia loukkauksia ei annettu anteeksi”. ”Groznyin muuttaminen Dresdeniksi tai Hiroshimaksi oli Putinin ymmärryksen mukaan täysin sopiva vastaus ’äpäräksi’ haukkumiseen.”

On selvää, että itse kunkin luonteenpiirteet vaikuttavat siihen, miten ja millaisia päätöksiä elämänsä aikana tulee tehneeksi, mutta kovin pitkälle menevien johtopäätösten tekeminen valtioiden toiminnasta tällä perusteella

herättää aina epäileviä kysymyksiä. Voi olla, että tämä epäily johdetaan myös ”ylirationaalisesta” maailmankuvastamme, mutta silti yksikään valtiojohtaja ei toimi ilman suurta neuvonantajien kaarta ja laajaa valmistelukoneistoa. Tuon joukon reaalipoliittiset laskelmat ja valmistelutyö – sodan aloittamisesta ja sen strategian laatimisesta puhumattakaan – vie aikaa niin paljon, että henkilökohtaisten loukkausten aiheuttamat tunnekuohut ehtivät varmasti laantua ja asetua toissijaiseen asemaan.

Silti on selvää, että mitä autoritäärisempi ja epädemokraattisempi järjestelmä on, sitä enemmän vallassa olevien henkilökohtaiset ominaisuudet voivat vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Evangelistan rohkea väite onkin, että Tšetšenian ensimmäisen sodan syyt tai alkujuuret olivat Venäjän presidentti Boris Jeltsinin ja Džohar Dudajevin ”omalaatuisissa persoonallisuuksissa ja johtamistyyliissä”. Toisen sodan syyt hän liittyy enemmän tšetšeenien sisäisiin ja Tšetšenian valtion luonnetta koskeneisiin konflikteihin ja sisäiseen ja ulkopuolisten kilpailuun öljyn hallinnasta.

Evangelistan toinen keskeinen väite on, että Tšetšenian näkyvistä irrottautumispyrkimyksistä huolimatta ne eivät missään vaiheessa ole uhanneet Venäjän yhtenäisyyttä. Hän uskoo, että vaikka Tšetšenian kanssa olisi tehtykin erillissopimus laajasta autonomiasta, ei dominoilmiön eli siitä alkavan Venäjän hajoamisen uhkaa olisi ollut. Tätä hän perustelee ehkä hieman yllättäenkin muun muassa Ingušan presidentti Ruslan Auševin lupauksella Tšetšenian operaation johtaja Anatoli Kulikoville ja Pohjois-Kaukasian sotilaspiirin komentaja kenraali Anatoli Kvašnievskille. Aušev oli yrittänyt vakuuttaa sotaan valmistautuvia

kenraaleita siitä, että lumipalloefektin pelkääminen oli turhaa. ”Sanoin heille: Toveri Kulikov, toveri Kvašnin, jos myönnätte heille (tšetšeneille) itsenäisyyden, lupaan, että me emme koskaan pyydä itsenäisyyttä”.

Jos paperille kirjatut sopimukset ovat osoittautuneet kansainvälisessä politiikassa monesti köykäisiksi, niin suullisille lupauksille ei ole annettu sitäkään arvoa. Boris Jeltsin perusteli syksyllä 1994 ensimmäisen Tšetšenian sodan aloittamista: ”Yleisestä kannasta vallitsi yksimielisyys: emme voi vain katsoa sivusta, kun palanen Venäjää irtoaa, sillä se olisi maan romahduksen alku.” Myös Putin käytti samaa pelottelutaktiikkaa Tšetšenian toisen sodan perusteluna 1999: ”Mikä on tilanne Pohjois-Kaukasiassa ja Tšetšeniassa tänään? Se on jatkoa Neuvostoliiton hajoamiselle.”

Evangelista kuitenkin uskoo, että Venäjää ei ole missään vaiheessa uhanut hajoamisen vaara, sillä Jeltsinin epäsymmetrisen federalismin politiikka – vaikka siinä olikin omat ongelmansa – toimi kuitenkin. Putinin pyrkimykset ”lain diktatuurista” ovat Evangelistan mukaan ymmärrettäviä niin pitkälle kuin niiden tavoitteena on ulottaa sama laki ja ihmisoikeudet kaikkialle maahan. Mutta silloin kun lain varjolla pyritään keskittämään kaikki valta Moskovaan, uhkaa orastavaa demokratiaa kuihtuminen. Tšetšenian sota, vallan keskittäminen ja demokratian laiminlyönnit ja ihmisoikeusrikkokset – ei Tšetšenian itsenäistymispyrkimys – nousevat Evangelistalla suurimmiksi Venäjää uhkaaviksi vaaroiksi. ”Putinin lääke on monessa suhteessa pahempi kuin itse tauti – ja Tšetšenian tapauksessa se on lähes tappanut potilaan”, hän summaa Venäjällä vallitsevan tilanteen.

Markku Kangaspuro